

HET MERCH
DER CHRISTELIJKE
GODTS-GELEERTHEIT

Behelsende te gelijk
EEN KORTE LEERINGE DER
WAARHEEDEN
EN WEEDERLEGGINGE DER
DWAALINGEN

Oovergenoomen

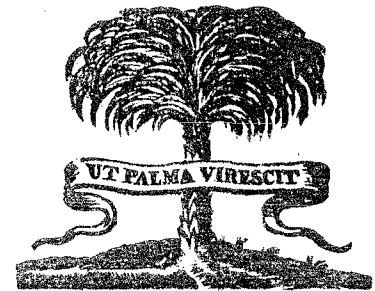
Uit het Latijnsche Werk tot dienft der Acade-
mische Jeucht opgesteld,

VAN

JOHANNES I MARCK

Leeraar in de Academie en Gemeente

tot LEIDEN.

TOT AMSTERDAM,

Gedrukt bij GERARDUS BORSTIUS

Boekhandelaar aan den Dam, A. MDCCV.

A A N
DEN WEL-EEDELEN, GROOT-
ACHTBAAREN, EN SEER
GESTRENGEN,

H E E R E,

JOHAN van HOORN,

Veele jaaren getrou Opper-Bestierder,
en nu aangestelde Algemeene

OPPERGEBIEDER
VAN DE NEEDERLANTSCH
INDISCHE MAATSCHAP-
PIJE OP BATAVIA.

Root is, MIJN HEER, de ruim-
te van Lant en Zee, die de Plaats
van U. Wel Eed. Gebiet en van onse
Wooninge scheidet. Niet min lang
is de Tijd, welke U. Wel Eed. van ons soo ver-

OPDRACHT.

re is afgeweest ; terwijl ik maar eeven geheugenisse hebbe van U. Wel Eed. geselschap in de kintscheit te hebben genooten tot Amsterdam omtrent den Jaare MDCLXIII. wanneer U. Wel Eed. met sijne nu Saalige Ouderen en haar verder Huisgefin op de groote reise naa Batavia stonde te gaan. Booven al is de aartsche Weerdigheid hoog, tot welke de Goddelijke Voorzienigheid U. Wel Eed. geroepen heeft ; terwijl wij ons te rechte vergenoegen met de Eere van als geen't eenemaal onbekende Burgers van het Vrije Neederlantsche Gemeene-Best te Gehoorfaamen aan de goedertierene Wille van Gepreese Ooverheeden, en met het Geluk van beneevens andere ook te trekken de rijke vruchten van U. Wel Eed. gezeegende Bestieringen in een ander Weerelts Einde. Doch dit alles neemt geensins wech de nauwe Bant van Maagschap tuschen Ons beiden, of de billijke gedachtenisse aan Onse Gemeene Moederlijke Oover-Groot Vaader en Moeder

OPDRACHT.

der JORIS BESSELS en ANNA VERBEEK, aansienlijke Burgeren van Amsterdam in haare tijt ; waar door ik nu veele jaaren het geluk van een gemeensaame briefwisseling met U. Wel Eed. hebbe moogen genieten. Gelooft ook vrij, dat wij als Inwoonders van Neederlant, beneevens andere Volkeren van Europa, niet onkundich zijn ; of van die groote Gaaven en Bekwaamheeden , die U. Wel Eed. door alle de Bedieningen en Weerdigheeden der Indische Maatschappije hebben doen doorgaan van sijne jonge jaaren af aan ; of van die sonderlinge Neerfligheit en Trouwe , die U. Wel Eed. in die alle tot een ongewoone roem heeft getoont ; of van die seer gewenschte Voorspoet en Zeegen, met welke het de Godt van den heemel gelieft heeft U. Wel Eed. en des selfs Bestieringen te kroonen, tot Ondersteuninge jaa Opvijfeling van onse veelsins Needergedrukte Lant, en tot geen minder Nijt als Verbaastheit van alle des selfs

OPDRACHT.

grootte en geweldige Vijanden. Immers geen andere dingen zijn het ook dan deese, welke de Verstandige en Trouwe Bewinthebberen der Maatschappije eerst voor twee jaaren hebben aangefet om het Opper-Gebiet van haare plaatsen en saaken, van de Wel Eed. Heer WILLEM van OUTHOORN, U. Wel Eed. Schoon-Vaader, met veele lof gevoert en ten laatsten weegens klimmende jaaren opgegeeven, in U. Wel Eed. handen te stellen; en welke de selve in het voorleedene jaar hebben gedwongen, om U. Wel Eed. sich niet te laten ontrekken van die last, maar door een herhaalt en ernstich Verfoek tot het beklimmen van die eerst niet behaagende Hoogheit te nootfaaken. Bij welke dingen ik noch voegen moete de Burgerlijke niet alleen maar ook de Christelijke Deugden, die U. Wel Eed. geroemt maaken in de Kerke Godts; tot welkes voortplantinge en uitbreidinge onder de vijandelijk vervreemde Volkeren U.

Wel

OPDRACHT.

Wel Eed. sich niet weinich beneerstigt, ook door een veelerleie aanmoediginge van de onder haar gefondene Vreede-Booden. En dit alles ooverweegende dachte ik niet onbetaamelijks te sullen doen met deesen oopenen brief aan U. Wel Eed. te senden; ten einde die een oopenbaar en duirende getuigenisse van alle het voorgemelde soude zijn; ten einde ik ook daar door dit Werk aan U. Wel Eed. soude doen geworden, als een teeken van mijn ijver voor den Heere en te gelijk van mijn Eerbiet voor sijnen verheevenen Gunstgenoot; ten einde ik verder aan U. Wel Eed. in deese sijne nieuwe Hoogheit soude wenschen alle verdere oovervloedige Zeegen voor het Gemeen, en alle Lichaams en Ziels Vergenoeginge in het besonder, tot in langheit van daagen, op welke volge een blijde ingang in een Saalige Eeuwigheit! Ook moete ik hier bij melden mijn hertelijke Groet aan onse gemee- ne Neeve ADAM van RIJN, die door sijne grootte Bekwaamheit en Neerstigheit, veele

Jaa-

OPDRACHT.

Jaaren aan de Maatschappij getoont, onlangs verdient heeft om door de selve in U Wel Eed. Groote Raat meede ingelijft te worden; en die de Heere in deelen soo wel als in sijn aangeaan Houwelijk wille zeegenen, naa U. Wel Eed. voorbeelt, tot nutte van den Lande, tot vreugde van sijn bejaarde Ouders, en tot genoeg van het gansche Geslachte! Ik ben, en noeme mij met eeven groote Eerbiet en Oprechtigheit,

MIJN HEER,

U. Wel Eed. Onderdaanige en seer
Verplichte Dienaar.

Leiden 1. Febr.
1705.

JOHANNES à MARCK.

Aan den Verftandigen en Bescheiden

L E E S E R

Genaade en Saaligheit!

Het is geen nieu maar een vrij Out Werk, dat ik u hier ter hant stelle. De Stoffe daar van is rijpelijk ooverdacht, en bij een begonnen vergaadt te worden al voor omtrent Dertich Jaaren, wanneer ik seer vroege het geluk hadde om het Gewoone Leeramt in de Godtsgeleertheit aan de Academie van Franeker te bekleeden, beneevens de Vermaarde Heeren NICOLAUS ARNOLDUS en HERMANNUS WITSIUS, bij welke mijne Gunstige Bevorderaars naederhant ook kwam de Heer JOHANNES VAN DER WAAJEN. De selve stoffe daar vergaadt zijnde is voor omtrent Twintich Jaaren in het Latijn in des Heeren vreesse opgestelt en door den druk de eerste maal gemeen gemaakt; wanneer ik, de Heer *Arnoldus* gestorven en de Heer *Wissus* naa Utrecht vertrokken zijnde, naa omtrent ses jaaren te raade was geworden om het mij doenmaals met veele eere voorkoomende Beroep van Groningen op te volgen, en aan die Academie als Eerste Leeraar met de Heer JOHANNES BRAUNIUS de Godtgewijde Jeugt te onderwijfen, soo wel in en door het Preediken van des Heeren woort als in de Leere der Waarheit door andere gewoone Academische Oefeningen, gelijk ik omtrent acht jaaren lang daar gedaan hebbe. De Reedenen, die mij tot Uitgeevinge van dit Werk doe aanzetteden, hebbe ik daar voorgestelt; waar van de voornaamste wel was, dat ik, buiten veel eigen soeken en onseker schrijven van de Jeugt, aan haar wilde geeven een kort doch genoegzaam vol Begrijp der voornaamste saaken die sij moesten weeten, naa welke als een Richtsnoer mijn verder onderwijs gericht soude zijn. In het welke ik mij ook dan moeste voegen naa het nutte der Kerke en naa de gelegenheit van den tijt, om het werk wat Letterkondich niet min als Schriftuurlijk te maaken, en om wel met een meerder uitbreidinge te verhandelen de Oude Grontsaaken en Gewichtige Verschillen des Ge-loofs, maar ook daar bij niet geheel te swijgen van de Wijsgeerige of Godtsgeleerde Stellingen en Spreekwijfen bij sommige Godtsgeleerden naa mijn oordeel of te onrechte of al te sterk gedrongen; waar van ik ook

**
meende

AAN DEN LEESER.

meende met genoegsaame bescheidenheit tot stichtinge te kunnen ja te moeten spreken. En hoe dit werk niet buiten alle vrucht is geweest, blijkt uit het verkoopen van meer als eene druk, daar van soo wel, als van een korter Uittreksel des selfs, waar van de Jeugt haar in het Begin bedient heeft zedert ik mijn Stantplaats in de Academie en Kerke van Leiden hebbe gehat.

Immers het is ook niet van heeden of gisteren, dat ik veelsins ben aasgefocht, om dat Werk in onse Neederduitsche Taale te doen drukken, tot dienst van Geoefende Christenen die het Latijn niet verstonden. En niet alleen booden sich tot des selfs Vertaalinge sommige Geachte Vrienden aan, maar ook zijn mij van ooverlange getoont de proeven van haare werkzaamheit in deesen buiten mijne kennisse. Doch het heeft geen ingang bij mij gehat, dat ik het werk door een ander soude laten vertaalen of vertaalt zijnde doen drukken; dewijl mijne beknopte schrijfwijse in het Latijn naa de letter in het Duitsch op geen verstaanbaare wijze konde worden opgevolgt, en een ander mijne gedachten op sijne wijze breeder ook altoos soo effen niet soude uitdrukken. Voor mij self vonde ik voorts geduirich ander werk, het welke van meerder dienst voor het Gemeen en van meerder oövereenkomste met mijn Academisch Ampt meende te zijn, in de reets uitgegeevene *Vertaalingen*, niet alleen van deese en geene swaardere *Schriftuurplaatsen des Ouden en Nieuwen Testaments*, maar ook van de geheele *Oopenbaaringe Iohannis*, van de *Twaalf Kleine Propheten*, en van *Salomons Hoogeliet*. Jaa het kwam mij self ook niet seer gemakkelijk voor, om de Latijnsche Spreekwijzen in de Schoolen bij de Jeugt gebruikelijk soo oover te setten; dat met weinich woorden te gelijk aan de saake en aan de beváttinge des Neederduitschen Leefers wierde voldaan. Ten laatsten ben ik eevenwel ooverreedet geworden, om, terwijl ik in het Latijn beefich was met de *Historie van het Paradijs*, en met de *Vertaalinge van het Derde Vijftich der Uitgeleefene Schriftuurplaatsen des Ouden en Nieuwen Testaments*, opeenige Tufchen-Uiren in het voortleedene jaar dit *Merck der Christelijke Godtsgeleertheit* ook in het Neederduitsch te brengen en doorden druk gemeen te maaken. eer sulks van een ander geschiede. In dier voegen naamelijk, als dit nu geschiet, niet soo seer bij maniere van een letterlijke Vertaalinge, als wel van een Vrije Utdrukkinge der selve saaken, met woorden en spreekwijzen die in het Duitsch beeter pasten en mij dan eerst te binnen kwamen. In het welke te doen ik verder raatfaam hebbe geoordeelt, sommige

AAN DEN LEESER.

mige saaken die tot de Taalkunde of Outhheit meer als tot het weesen der Godtsgeleertheit behoorden, wech te laaten, als vindende bij de Neederduitsche Leefers minder beváttinge of gebruik, en die wechlaatinge weeder te vergoeden met het uitdrukken van de Woorden eeniger voornaame Schriftuurplaatsen tot bewijs der saaken bijgebracht, ook soo dat men door onderscheidinge der letteren de kracht daar van kan sien aangeweelen.

In het leeten van dit Werk dan, (het welke met een besondere aandacht, en met een genoegsaame opmerkinge op de mindere en meerdere Onderscheidingen der woorden soo wel als op de Grootere Letteren dient te geschieden,) sult gij bevinden, dat ik mij op de volheit van Saaken en der selver Voor en Teegenbewijzen met een bekwaame schikkinge van alles soo hebbe geleit, dat de Woorden daar door zijn minder geworden als mischien anders de grootste duideljkheit bij den eenvoudigen wel soude hebben vereischt. Gij sult met een merken mijne Schriftuurlijke maniere van behandelinge der saaken, die booven de Wijsgeerige Reedeningen in de Geopenbaarde Godtsgeleertheit gelden moet; zijnde het teegen mijn eigen sin seer aanlopende, dat ik nu en dan van Wijsgeerige dingen naa vereisch van die hebbe moeten handelen daar sij van andere in onse Godtsgeleertheit verkeerdelijk waaren ingedrongen. Al verder sal het u bliken, dat ik eeven verrebeneden van een onbetaamelijke Slaavernije aan de besondere Gedachten van Oude of Heedendaagsche Godtsgeleerden, welker naamen met recht bij de Kerke en bij mij in zeegeninge zijn; en van een dertele Afwijkinge van de aangenoomene en lang-beproefde Leere der Kerke, uit welke niet anders als bedroefde Opschuddingen, ontstichtende Verwerringen, en ergerlijke Bespotingen van den geheelen Godtsdienst konnen volgen. En het is niet als met veele zielen-smerte, dat 'er beroerende Mannen in de Kerke van Neederlant opgestaan zijnde zedert het opstel van dit Werk in het Latijn, teegen welker verdervelijke gevoelens onse Hoogste Kerkvergaderingen met het grootste recht hebben gewilt dat men in de toelaatinge van alle Predikanten en Proponenten neerstichlijk waaken soude, ik ook daar van nu hebbe moeten gevaagen. Besonderlijk daar om geheel weereltkundige reedenen de verdere voortgang van sommige deeser Onrechtfinnigheeden, jaa ook mischien van veele andere die tot noch toe een weinich meer verborgen zijn gehouden, van verstandige en vroomme Christenen seer gevreesd wort. Immers soo lief als ons moet zijn de onderlinge Vrijheit der

AAN DEN LEESER.

Broederen in die dingen die onse gemeene Geloove niet uitmaaken, sonder hier de eene aan de andere iets met verdrukkinge op te dringen; soo seer moeten wij met afkeer ons setten teegen het boose misbruik van die Vrijheit tot een schaadelijke Ongebondenheit van onse Waanwijs Verstant, om daar door het gemeene Geloove te bespringen of te ondermijnen, en sich op die gansch verkeerde wijze een naam en ahang in de weerelt te maaken, die noch bij Godt noch bij recht Verstandige Christenen iemant tot eere kan zijn.

Schoon dit Werk selve van een geheel andere aart is, hebbe ik daar evenwel aangehecht een Leerrede, bij de eerste Ingang van deese Eeuwe voor de Gemeente van Leiden volgens mijn plicht in een betaamelijke eenvoudigheid gevoert tot gemeene stichtinge, die ik om de gansch ongewoone gelegenheit des Tijts, welke ik wel wisse dat noch mij noch mijne behoorders ooit weeder soude voorkoomen, teegen mijne gewoonte wel in geschrifte sonder eenige menschelijke opschikkinge te vooren aan de Weerelt hebbe willen mededeelen. Nu dachte ik, dat die van een duirsaamer en gemeener gebruik soude zijn, als ik de selve ook hier deede voorkoomen; daar des selfs stoffe betonderlijk ook schein te passen op den laatsten Ondergang des Weerelts, met welke het grooter werk eindigt. Gebruikt gij de selve ook tot uw nutte, richtet u naa de Goddelijke inhoud daar van met gehoorzaamheit des Geloofs, en bereid u self soo in de haast voorbijgaande Eeuwe tot de aanaaderende saalige eeuwigheit. Jaa ontvangt en gebruikt dit geheele werk soo, dat gij daar door moogt toeneemen in de Kennisse van uw Gefuiverde Christen Godtsdienst, en in de Waarheit teegen allerhande Dwaalingen bevestigt worden, tot eere van uwen Godt en Saalichmaaker, tot stichtinge van uwen Naasten, en tot uwe eigene waare Godtsaaligheid en volmaakte Gelukfaaligheid.

Voorts sal ik oover de gebruikte maniere van Utdrukkinge, of ook Speldinge, mij in geene befondere beweeringe inlaaten. Ik laate daar in soo geern aan andere haare vrijheit, als ik de mijne gebruikte. Immers daar onse Neederduitsche Taale rijk genoeg is, hebbe ik mij niet veel gedroegen gevonden tot het gebruik van Uitheemsche woorden, die somtijts wel wat gemeener zijn geworden bij de menschen, maar daarom in haare waare beteekenisse niet bekender zijn als de Neederduitsche die daar meede oovereekoomen. En wat de speldinge belangt, die hebbe ik gemeent, sonder onnutte oovertolligheid van letteren of gebrek van de nootfaakelijke, soo wel en meer naa de Klank van onse Gemeene

Uit-

AAN DEN LEESER.

Uitspraake als naa eenige dikwijls sonder veel gront gemaakte Konströegelen te moeten richten. Dit wil ik evenwel dat gij noch weetet; dat ik in sommige stukken van de speldinge vrij wat onsekerheit onderworpen ben geweest, die mischien ook in de selve of gelijke woorden nu en dan wat veranderinge van schrijven heeft veroorzaakt; dat verder ook eenige feilen in de speldinge soo wel als in de stelling der letteren aan de Drukkers zijn te wijten; en dat ik eindelijk in de plaatse van *Got*, *Gods*, en *Godheit*, gelijk ik lieft soude schrijven, u hier doe voorkoomen *Godt*, *Godts*, en *Godtheit*, alleen wegens het gemeener gebruik, en om in dit soo meenichmaal voorkomende woort aan niemant eenige schijn van aanstoot te geeven door opvolginge van mijne sinlijkheit. Vaart wel in Godts gunste door Christus Jesus hier en naamaals.

HOOFT-DEELEN

Van het volgende Werk.

I.	<i>Van de Naame en Beschrijvinge der Godtsgeleertheit.</i>	Pag. I
II.	<i>Van het Beginsel der Godtsgeleertheit, of de Heilige Schriftnire</i>	19
III.	<i>Van de Godtsdienst.</i>	73
IV.	<i>Van Godt in sijne Naamen, Weesen, en Eigenschappen, aangemerkt.</i>	86
V.	<i>Van de Drie Eenheit der Goddelijke Persoonen.</i>	127
VI.	<i>Van Godts Besluiten.</i>	155
VII.	<i>Van der Menschen Voorschikkinge tot de Saaligheid of Verdoemenisse.</i>	168
VIII.	<i>Van de Eerste Scheppinge der Weerelt.</i>	196
IX.	<i>Van de Goede en Kwaade Engelen.</i>	224
X.	<i>Van Godts Voorzienigheid.</i>	248
XI.	<i>Van de Dienst en Wet Gods.</i>	263
XII.	<i>Van de Tien Gebooden der Goddelijke Wet.</i>	309
XIII.	<i>Van de Mensch in sijn Weesen aangemerkt.</i>	364
XIV.	<i>Van de Staat der Eerste Rechtheit.</i>	383
XV.	<i>Van der Menschen Sonde, en des selfs Verscheiden Soorten.</i>	410
XVI.	<i>Van de Straffe der Sonde.</i>	453
XVII.	<i>Van het Verbont der Genaade, en Euangelium, met des selfs</i>	Ver-

HOOFT-DEELEN.

<i>Verscheiden Bedeeling.</i>	463
XVIII. <i>Van de Middelaar des Genaaden-Verbonts.</i>	483
XIX. <i>Van de Persoon van Jesus Christus.</i>	505
XX. <i>Van Jesu Christi Driederleie Ampt.</i>	535
XXI. <i>Van Jesu Christi Tweederleie Staat.</i>	582
XXII. <i>Van de Plichten des Genaaden-Verbonts, zijnde het Gelooue en de Bekeeringe.</i>	617
XXIII. <i>Van de Krachtdaadige Roepinge Gods.</i>	649
XXIV. <i>Van de Genaadige Rechtheerdichmaakinge.</i>	660
XXV. <i>Van de Waare Heilichmaakinge, en de Goede Werken.</i>	694
XXVI. <i>Van het Gebet, misgaaders het Vasten, het Waaken, de Aalmoesen, en de Geloften.</i>	710
XXVII. <i>Van de Seekere Bewaaringe.</i>	748
XXVIII. <i>Van de Weederbaaringe, Aanneeminge, Versoeninge, en Verlossinge.</i>	754
XXIX. <i>Van de Zeegelen des Genaaden-Verbonts.</i>	767
XXX. <i>Van de Christen Doop.</i>	801
XXXI. <i>Van het Avontmaal des Heeren.</i>	834
XXXII. <i>Van de Waare Kerke of Gemeente Gods.</i>	866
XXXIII. <i>Van het Verscheiden Kerkbestier.</i>	904
XXXIV. <i>Van de Saalige Verheerlijkinge der Menschen.</i>	963
<i>LEER-REEDE, van de Verwachte Vernieuwinge des Weerelts.</i>	995

H E T

HET MERCH DER CHRISTELIKE GODTS-GELEERTHEIT.

Behelsende te gelijk

Een korte Leeringe der Waarheeden ende Weederlegginge der Dwaalingen.

EERSTE HOOFT-DEEL.

Van de Naame en Beschrijvinge der Godts-geleertheit.

De Naame van THEOLOGIE, hoor welke men in het Nederduitsch die van GODTS-GELEERTHEIT gebuikt / beteekent volgens des selfs Griekische wortelwoorden Gods Woort, Spraak, ofte Reede. Ende wort deese Leere met groot recht soo genoemd; als de welke niet alleen van Godt handelt / maar ook uit Godts openbaaringe wort gehaalt / behalven dat de selve tot Godts eere is gericht / ende tot Godts saalige gemeenschap den mensche leidet.

II. Dit woort Theologie, van outs by de Heidenen al gebuikt / wort dus in de Heilige Schrift niet gebonden. Self het naast hier aan hoornende woort Theologos, of Godts-Spreker, schijnt hoor het boek der Openbaaringe niet van Johannes selve ofte door ingeeven

des Heiligen Geestes gestelt te zijn / maar veel eer van de **Leeraars** in de **Oude Christen Kerke** / die met dien naame Johannes den Apostel, liever als een ander Ouderling, hebben willen vereeren / volgens het gebruik van haare tijden; so wegens de **Goddelyke verheedenheit** sijner leere in het gemein / als om de **betweeringe van Christ** waare **Godtheit** in het besonder / waar toe sijne schryften teegen de Ebioniten en Cerinthianen zijn gericht.

Daar leeft men eevenwel van het Woort Gods, somtijts beduidende de Soone Gods.

III. In de **Heilige Schryft** leesen wy eebenwel de woortelwoorden / uit welke het woort Theologie woort te saamen gevoocht; te wooten de **Woorden Gods**, die den **Godden** geseyt worden eerijts toeberrout geweest te zijn Rom. 111. 2. &c. ende het **Woort Gods**. Welke laatste benaaminge meermaalen in het **Oude** ende **Nieuwe Testament** aan de **Soone Gods** woort gegeven; als zijnde niet alleen de **voorzijnger** en **voornaame stoffe** van het **geopenbaarde woort Gods** / maar ook in **sijne Selfstandigheit** soodaantich een **uitgedrukt veelt des Vaaders** / als onse **uiterlijke woort** is van onse **inwendige gedachten**. Siet hier toe naa de plaatsen Psalm. xxxi 11. 6. Hagg. 11. 6. Joh. 1. 1. 14. Oopenb. xix. 13. &c. Ende in dien sin spreken de **Godsgeleerde** van een **Weesenlijk**, ofte **Selfstandich**, ofte ook wel van een **Inwendich Woort Gods**; welke laatste benaaminge meest eebenwel in een andere sin gebruikt woort.

Maar meest dat uiterlijk van Godt wort voortgebracht tot de menschen.

IV. **Veeltijts** ook komt ons in de **Heilige Schryft** het **Woort Gods** dooz / als beduidende dat het welke **Godt** aan den menschen dooz **monde** ofte **penne** oopenbaart; wordende dit een **Uiterlijk** ende **Voortgebracht** **Woort Gods** by de **Godtsgeleerden** genoemd. Siet onder andere plaatsen **Hand. 1v. 31**. Ende sy wierden alle vervult met den **Heiligen Geest**, ende **spraaken het Woort Gods** met **vrijmoedigheit**. Ende 1. Pet. 1. 23. Die gy **weedergebooren** zijt, niet uit **vergankelijken** maar uit **onvergankelijken zaade**, door het **leevende** ende **eeuwich-blijvende Woort Gods**. Soo dat er **geene genoegsaame reeden is** / om dit woort van **Theologie**, uit **Schryftuuelijke woorden** te saamen geboecht / van alle **eeuwen** in de **Christen Kerke** gebruikt / en seer **bekwaam** om den aart dezer **Leere** uit te drucken / om dit segge ik te **verwerpen**; ofte als **Onschryftuuelijk**, dat het in allen deele niet is; ofte als **Heidensch** / terwijl het van der **Heidenen** misbruik al lange is gesuiverd.

Andere Schryftuuelijke naamen van de Godsgeleertheit.

V. Als men eebenwel andere **Schryftuuelijker** naamen gebruiken wil in de **plaafe** van het woort **Theologie**, of **Godtsgeleertheit**, soo han men spreken van de **Leere Gods** ofte **Christi**, uit Joh. vi. 16. van de **Goede Leere**, uit 1. Tim. 1v. 6. van de **Gefonde Leere**, uit Tit. 1. 9. van de **Leere** die naa de **Godtsaligheit** is, uit 1. Tim. vi. 3. van de **Kennisse der Waarheit** die naa de **Godtsaligheit** is, uit Tit. 1. 1. van de **Wijsheit Gods** in **Verborgenheit**, uit 1. Cor. 11. 7. van het **Voorbeeld der Leere**, uit Rom. vi. 17. van het **Voorbeeld der Gefonde Woorden**, uit 2. Tim. 1. 13. van de **Gedaan-**

daante der **Kennisse** ende der **Waarheit** in de **Wet**, uit Rom. 11. 20. **ja** ook van de **Gedaante** van **Godtsaligheit**, uit 2. Tim. 111. 5. **Welke** laatste benaaminge om veel reedenen **beeter** gebruikt woort tot de **Leere** van de **rechte Godtsaligheit** / als tot de **uiterlijke schijn** van deese die in den **gebeinsden** gebonden woort.

VI. Men spreekt niet alleen van een **Waare**, maar ook van een **Valfsche** **Godtsgeleertheit**, die van **soodantich** ofte **dooz** het **meeste** gedeelte ofte alleen in **weniger saaken** gebonden woort. **Gelijc** dan in het besonder deese naame woort gegeven. 1. Van de **Ketterfsche** **Godtsgeleertheit** der **genaaemde Christenen** / als **zyn** **Papisten**, **Sociniaanen**; ende **andere**. 2. Van de **Muhamedaansche** **Godtsgeleertheit** der **Turken** en **Perfaanen**. 3. Van de **Joodsche** **Godtsgeleertheit**, na de **verwoeringe** van den in het **bleesch** **geopenbaarden Messias**. 4. Van de **Heidensche** **Godtsgeleertheit**, **gelijc** van andere **Volken** / soo **besonderlijk** van **Grieken** en **Romeinen**. **By** welke men **bonde** / niet alleen een **Vercierde** **Godtsgeleertheit** der **Dichteren** / maar ook een **Natuuelijke** der **Wijsgeeren** / ende een **Burgerlijke** der **Pfeesteren** en des **geheelen Volks**.

De Valfsche Godsgeleertheit der Ketteren, Muhammedanen, Joden, en Heidenen.

VII. De **Waare** **Godtsgeleertheit** merkt men **weeder** **Voorbeeldelijk** aan in **Godt** / die niet alleen sich **selven** **volmaaktelijk** kent Matt. xi. 27. 1. Cor. 11. 19. 11. &c. maar ook in **sijn besluit** **bepaalt heeft** de **maniere** van **sijne kennisse** ende **dienst** onder de **schepselen**. **Gelijc** **Paulus** seit 1. Cor. 11. 7. Maar wy spreken de **Wijsheyt Gods**, bestaande in **verborgenheit** die **bedekt** was, **welke Godt te vooren verordint heeft**, tot onser **heerlijkheit**, eer de **Weerelt** was. **Terwijl** nu aan dit **besluit Gods** niet te **twijfelen valt** / en de **Godtsgeleertheit** der **schepselen** t'eenemaal **daar naa geschikt is** / soo is er **gansch** **geene swaarigheit** / om in deesen sin een **Voorbeeldige** **Godtsgeleertheit** staande te houden.

De Voorbeeldige Godsgeleertheit Godt te

VIII. **Daar** teegen oover staat de **Afbeeldige** **Godtsgeleertheit**, zijnde een **uitdrukkinge** van de **voorzgaande** in de **schepselen**. **Dooz** soo **verre** die nu in **Christus** naa **sijne Menschheit** **plaafe heeft** / **hiet** sy **wegens** de **vereeniginge** van die **Natuure** met de **Persoon** van **Godts Soone** een **Godtsgeleertheit** der **Vereeniginge**; ende **gaat** / niet teegenstaande **haare eindige bepaalinge** / die van alle andere **schepselen** in **volmaaktheit** seer **verre** te booven. **Daar** toe niet **onbekwaamelijk** gebruikt woort het **seggen** van **Davids** Psalm xlv. 8. **Daarom** heeft u o **Godt** uwe **Godt gesalft** met **vreugden-oolie** **booven** uwe **medegenooten**. Ende het **geene** staat Joh. 111. 34. **Want** dien **Godt gevonden heeft**, die **spreekt** de **woorden Gods**: **want** **Godt** en **geeft hem den Geest** niet met **maate**. **Wat** is / seer **rijkelijk** / **sonder maate** te gebruiken / en **geensins** naa de **maate** van andere **menschen**; **schoon** de **gaaben** in sich **selven** niet t'eenemaal **onmeetelijk** zijn.

De Afbeeldige Godsgeleertheit der Vereeniginge Christi Mensch

IX. **Maakt** aan deese **Godtsgeleertheit** van **Christus** naa **sijne**